

שעם הארץ יכשל באכילת בשר טריפה, ולדבריהם אם קאי ת"ח בהדי לית לן בה. אלא שפשט זה קצת דחוק בדברי הגמ' שאמרו כל מי שעוסק בתורה ולא ייחדו את עניין העסק בתורת הבהמה והעוף, ומשמע שהוא הוראה כללית לעם הארץ שלא יאכל בשר ועוף. והדברים צריכים תלמוד.

ומצינו בקדמונים שביארו עניין זה בדרכים שונות הקרובות זו לזו:

עיין בדברי רבנו בחיי בספר כד הקמה ספר שולחן של ארבע שער ב' שכתב" וז"ל: וצריך שתתבונן כי ראוי היה האדם שיהיה מאכלו צמח האדמה כגון התבואה והפירות בלבד לא בעלי חיים, לפי שבעלי חיים יש להם נפש התנועה דומה בקצת פעולותיה לנפש השכליים וזה קרוב המועיל להרחקת המזיק, שכן אין ראוי שתהיה נפש התנועה מאכל לנפש האדם, וע"כ נצטוו אדם שיהיה מאכלו ומזונו התבואה והפירות כענין שכתוב (בראשית א) הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע וכו', אך בזמן שהשחית כל בשר את דרכו ונתחייבו כל בעלי חיים כליה ולא נצולו אלא בזכותו של נח הותרו בבעלי חיים כירק עשב, ואז הותרה נפש התנועה להיותה משמשת לנפש השכלית המשמשת לקונה, וא"כ אין זה גרעון לנפש התנועה אלא כבוד ומעלה וזכות, וע"כ אמרו חז"ל (פסחים מט) עם הארץ אסור לאכול בשר שנא' זאת תורת הבהמה והעוף כל העוסק

איתא בפסחים דף ס"ח ע"ב, רב יוסף ביומא דעצרתא אמר עבדי לי עגלא תלתא, אמר אי לא האי יומא דקא גרים כמה יוסף איכא בשוקא. ופרש"י עגלא תילתא - שלישי לבטן ומובחר הוא, אי לאו האי יומא - שלמדתי תורה ונתרוממתי הרי אנשים הרבה בשוק ששמן יוסף ומה בני לבינם.

ויש להתבונן במאמר רב יוסף הנמצא בתוך הסוגיא דהכל מודים דבעצרת בעינן נמי לכם, מ"ט יום שניתנה בו תורה, ופרש"י שישמח בו במאכל ובמשתה להראות שנוח ומקובל יום זה לישראל שנתנה תורה בו. ובשלמא דבעינן נמי לכם, אבל הדקדוק של רב יוסף שיעשו לו עגל מובחר ביותר ושהיה מצוה לאנשי ביתו להכין לו סעודה, כל ההנהגה הזו טעונה ביאור, שמלמדים אותנו חז"ל להתענג על אכילה בצורה היותר נעלית, אתמהא.

עיין גמ' שבת דף ק"מ ע"ב, ואמר רב חסדא: בר בי רב [דלא נפישא ליה ריפתא] - לא ליכול ירקא, משום דגריר. ואמר רב חסדא: אנא לא בעניותי אכלי ירקא, ולא בעתירותי אכלי ירקא. בעניותי - משום דגריר, בעתירותי - דאמינא: היכא דעייל ירקא ליעול בשרא וכוורי.

וגם גמ' זו טעונה ביאור והרי אמר שלמה המלך "אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו", ורב חסדא מלמד אותנו שעדיף למלאות את עצמו בבשר ודגים.

וביותר קשה שרב חסדא גופיה בסמוך ממש נוקט שמי שיכול לאכול פת שעורים שימנע עצמו מפת חיטים משום בל תשחית, והגמ' דוחה את דבריו משום דבל תשחית דגופיה עדיף, וחזינן שרב חסדא מלמדנו מיעוט אכילה ומיעוט תענוג. והוא לכאורה סתירה למה שמובא לעיל מינה.

והנה מצינו בגמ' פסחים דף מ"ט ע"ב, תניא רבי אומר עם הארץ אסור לו לאכול בשר שנאמר זאת תורת הבהמה והעוף, כל העוסק בתורה מותר לאכול בשר בהמה ועוף וכל שאינו עוסק בתורה אסור לאכול בשר בהמה ועוף.

והנה דברי גמ' זו כפשוטן צ"ב, אמאי שללו מעם הארץ את הזכות לאכול בשר ואסממכיה אקרא, ועיין בחידושי הריטב"א ובמאירי שביארו דכיון שהלכות שחיטה ומליחה מרובות חיישינן

* עיין שם בריש דבריו - ועוד מכלל מה שיצטרך האדם להתכוין באכילתו והיא תועלת גדולה לתכלית כוונתו שיחזור אחר המאכלים הריקים שהרי לפי דקוּתם יזדכך השכל ויתפקח הלב, כמ"ש חז"ל (יומא עו) חמרא וריחני פקחין, וצריך שלא יתכוין בהם אלא לפקוח עיני שכלו כמו שהזכרתי למעלה, ויזהר מהמאכלים הגסים כפי כחו שהשכל יתעבה בהם וישחת מצלילותו וזכותו, וכבר היה בקדמונינו כפי מה ששמענו מי שלא היה אוכל בשר בהמה לגסותה והיה רוב אכילתו בשר עופות קטנים דקים היו מגדלים אותם בבית ונותנים להם מזונות ידועים היו מוכנים להם כדי לזכך בהם את המוח ולהיטיב האיברים שהם כלי הנפש כדי שתתעלה הנפש ותמצא תכונה לקבל התורה ולהתבונן בדברי הש"י, לפי שהשכל מתחדד ומזדכך כפי דקות המאכל וזכותו, ודבר זה בחון ומנוסה מאנשי הערים האוכלים למעדנים והמשקים שלהם דקים וזכים הלא הם המשכילים בכל חכמה ומביני מדע על נקלה ומעט טורח, יותר מבני הכפר האוכלים השעורים והבצל ושאר המאכלים. עדוני המאכלים לא נבראו אלא בשביל התורה, וע"ז אמרו במסכת אבות (פ"ג) אם אין קמח אין תורה אם אין תורה אין קמח, כלומר אם לא היו עדוני המאכלים.

ועיין בדברי הגר"ז [בליקוטי תורה בהעלותך ל"א, ג'] שלהעלות דבר צריך להיות גבוה ממנו שאם אינו גבוה מהמאכל עצמו איך יעלהו למעלה, ועם הארץ ששקוע בענייני ארץ וחומר אינו יכול להעלות בשר שהוא דבר חומרי ולפיכך אסור לו לאוכלו.

ולפי הנ"ל אפשר להבין את מאמר רב יוסף שרוצה ביום חג השבועות שיכינו לו עגלא תלתלא מובחר, ונתן את טעמו דאילולי האי יומא כמה יוסף הוי בשוקא, וזה היום המתאים לאכילת בשר והסמל ליום טוב זה של תורה הוא שתלמיד חכם יכול לאכול בשר ולכן ביקש בדוקא מאכל זה.

והנה עניין עם הארץ שנמשל לבהמה הוא שכל תכלית בריאת האדם היא לתכלית השלמות, ואדם מישראל תכליתו ללמוד תורה, וזהו המעלה שלו על פני הבהמה, והוקשה לרמב"ם בהקדמת המשנה מה מקום יש בעולם למי שאינו עוסק במושכלות, ומצא פתרי לכך שעוזר לתלמיד חכם, עין שם שמבאר בתרי אנפי את עניין עזרתו לתלמיד חכם, או בגוונא שיבנה בית או יטע אילן ויבוא יום שת"ח יהנה ממנו. או שהוא נצרך כפשוטו לעזור לו באפיה וקצירה וכו'.

ועיין בדברי המהר"ל בנתיב התורה פרק ט"ו [א' ס"ד] שהרחיב בהא שעם הארץ גרוע מבהמה, כיון שבהמה עושה את תפקידה ויעודה ועם הארץ אינו משלים את יעודו, וביאר שלכן בהמה טעונה שחיטה, משא"כ עם הארץ.

הרי לן שהקדמונים ביארו לנו את מאמרי חז"ל באופן הנראה להם, בהגדרת ת"ח ומה תכלית האדם בעולמו, כמובן דעת לנבון נקל, שכל דבריהם נאמרו למי שמוגדר בהלכה לעם הארץ והם בכלל שונאי תלמידי חכמים כמבואר בגמ' פסחים דף מ"ט ע"ב. ואין הדברים אמורים לאותם מי שיראתם על פניהם ומכבדים את התורה בגופם ובממונם, ומכבדים את החכמים, ומסתופפים בצלם, וקובעים עתים לתורה ומדקדקים במצוותיה, וחלקם הם מתומכי התורה שעליהם נאמר בצל החכמה בצל הכסף, ושכרם מרובה עד למאוד.

בתורה מותר לאכול בשר בהמה ועוף וכל מי שאינו עוסק בתורה אסור לאכול בהמה ועוף, וביאור זה אצל כל משכילים כאשר אנחנו דוחים נפש מפני נפש אין זה אלא נפש התנועה שאנו מכילים אותה מפני נפש השכלית, אבל כיון שהוא עם הארץ ואין לו נפש השכלית הרי בודאי אסור לאכול בשר לפי שאין לנו לדחות ולכלות נפש התנועה מפני מי שאין לו נפש השכלית והבן זה.

ועיין עוד בדברי השלי"ה הק' שער האותיות אות דל"ת - דרך ארץ וז"ל דע, שכל מה שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו לא ברא אלא לקילוסו (יומא לח א), שנאמר (משלי טז, ד) 'כל פעל ה' למענהו' - לקילוסו (מדרש שוחר טוב תהלים י"ט). וכל נברא חושק ומשתוקק לעלות במדרגה רבה ממנו, עד שעולה למדרגת מלאך. ובאכול בעל חי את הצומח, נהפך הצומח לבעל חי, ובאכול האדם הבעל חי, נהפך בשר של בעל חי לבשר אדם, על כן עם הארץ אסור לאכול בשר (פסחים מט ב), כי אוי לבשר מפני בשר, כי עם הארץ הוא חומר בהמה, כבהמה שאוכל, ובהמה יש לה לטעון, מה חזית דדמך סומק טפי מדמי (שם כה ב). אבל אדם השכלי האוכל בעל חי, אז הבעל חי זכה למעלה להיות בשר אדם, אחר כך עולה מעלת האדם, מצד השכל והנשמה שנתן בו השם יתברך עולה למדרגת מלאך, עד שמתדבק בהשם יתברך, בתפסו מדותיו של הקדוש ברוך הוא, במה שאפשר לו להתדמות לבוראו.

ובכתבי רבי צדוק הכהן מלובלין מובא בשם הקדמונים - שהבריאה מורכבת מדומם צומח חי ומדבר, וכל מדרגה ניזונית ממדרגה שמתחתיה, הצומח ניזון מן הדומם והחי מהצומח והמדבר מן החי, והארץ לבאר שבכל אכילה יש תיקון והעלאה של הפחות למדרגה גבוהה יותר, וכך גם אכילת בשר על ידי האדם מעלה ומתקנת את כל הדברים הנצרכים להעלאה ותיקון, ולכן עם הארץ שנמשל לבהמה אינו ראוי לאכול את הבהמה כיון שאינו יכול להעלות אותה.

ועל פי זה מבאר האר"י הק' את דברי רב חסדא בגמ' שבת דף ק"מ ע"ב הנ"ל, דבעניות עני ובעשירותי הכוונה בתורה, והיינו שכשהיה עני בתורה לא אכל ירק כיון שתיקונו קשה להעלאות אותו לתיקון אדם, כיון שצריך להעלות בתחילה לדרגת בהמה ואח"כ לדרגת אדם, ואילו כשהיה עשיר בתורה, העדיף לאכול בשר בהמה ולא ירק כיון שעבודת תיקונו קלה יותר, עכ"ד.²

פ"ק ואמלאהו, וביאר שזהו עניין שעי"ה אסור לאכול בשר ולכן רק כאשר יש הרחבה בדעת יש מקום לאכילת בשר. וביאר בזה את דברי הגמ' בעובדא של העגל שברח וחסה תחת כנפו של רבי כיון שלא רצה להגיע לפיו של עם הארץ.

² ועיין בהקדמת החת"ס למסכת חולין שביאר על הפסוק כי ירחיב ה' אלוך את גבולך ואמרת אוכלה בשר, בכל אות נפשך תאכל בשר. שהרחבת הגבול היינו הרחבה בדעת בבחינת הרחב